

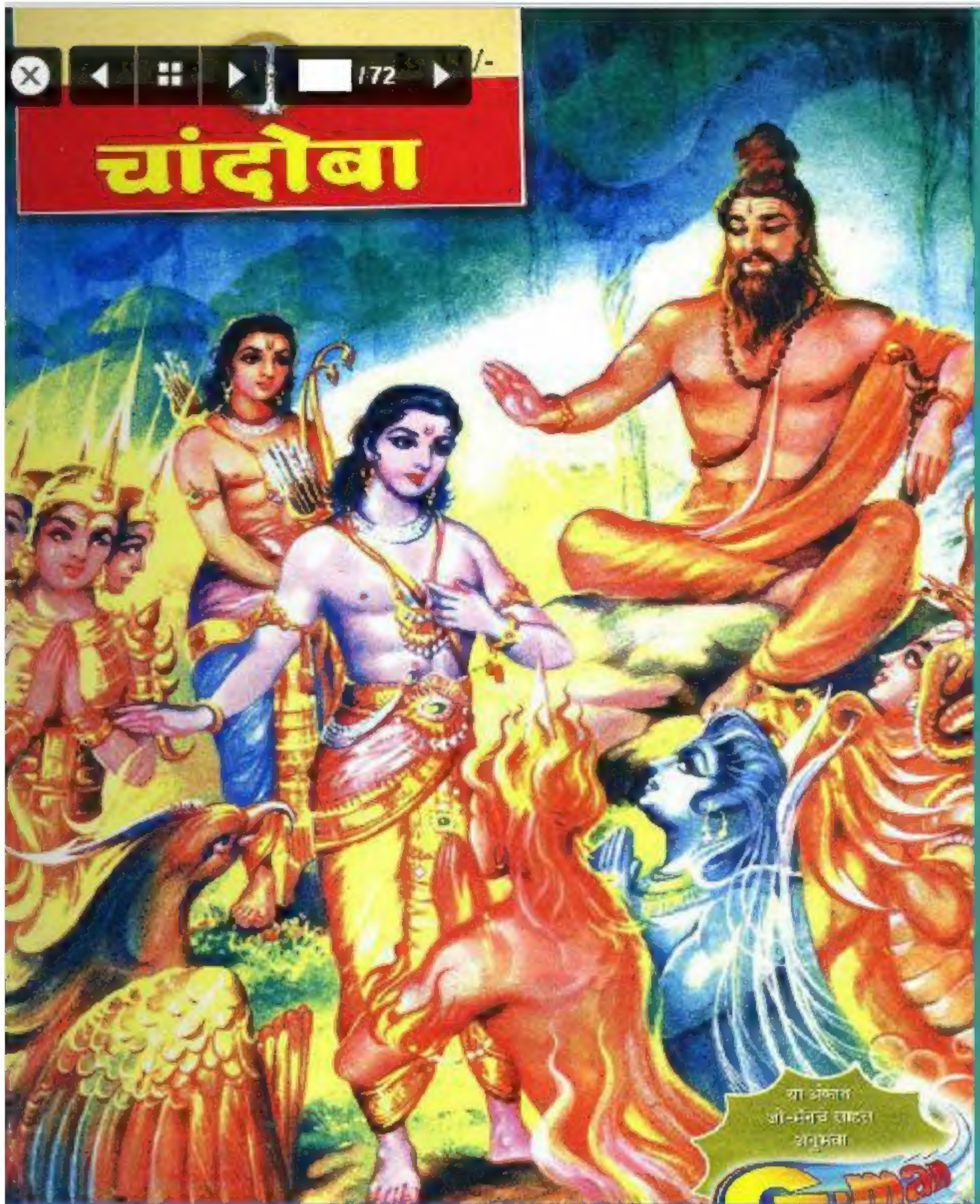

172

/-

चांदोबा

या अंकाल
जी-मॅनच सालल
शुभ्रता

गजलक्ष्मी

रंगनाथ एक जमीनदार होता. त्याचबरोबर शहरांत तो कांही व्यापारही चालवीत होता. लोक म्हणत की त्याच्या घरच्या नोकरांना तो चांगला पगार देत असे व त्यांची नीट व्यवस्थाही पाहत असे. त्याच्याकडे काम मिळवायला लोक उत्पुंग असात.

प्रमोद रंगनाथकडे काम करीत होता, आपल्या भावाला मदत करण्यासाठी त्याला दूरदेशी जावे लागणार होते. प्रमोदच्या जागी तितकाच दक्ष असा चंद्र हा रंगनाथला योग्य वाटत होता.

प्रमोदची जागा चंद्रला बावी असा त्याने विचार केला. पण रंगनाथच्या पत्नीने त्यांत मोडता घालीत म्हटले, "हे बघा, माणूस शोषायचं हे काम तुम्ही माझ्या भावावर, शिवच्यावर सोंपसा. तो अगदी नक्की चंद्रपेक्षा जास्त लायक माणूस शोधून आणील."

ही बातमी समजल्याबरोबर रंगनाथचा मेव्हणा शिव, हा रंगनाथला भेटून म्हणाला, "माझ्या ओळखीचा तरी हा प्रमोदपेक्षा कितीतरी पटीने

जास्त चांगला आहे. त्याची कामाची पद्धत जरा वेगळी आहे. तो सर्वतोपरी लायक आहे."

रंगनाथने लगेच म्हटलं, "कोणताही निर्णय असा घाईघाईने घेता कामा नये. मी नोकरांना न सांगता त्यांची निरनिराळ्या प्रकारांनी परीक्षा घेत असतो. कांहीजण कांही कामे चांगली करतात, पण प्रमोदचे प्रत्येक काम व्यवस्थित व यशस्वी असते. म्हणून मला तो आवडतो. माझा त्याच्यावर जीव आहे." आणि त्याने प्रमोदच्या कामाविषयी आणखी कांही गोष्टी कौतुकाने सांगितल्या.

रंगनाथच्या शहरांतल्या कापडाच्या दुकानांत प्रमोद काम करीत होता. प्रमोदच्या बुशारीमुळे रंगनाथचा कायदा वाढल्या प्रमाणान्त होता. जास्त पगाराची लावूच दाखवून अनेक व्यापाऱ्यांनी त्याला आपल्याकडे ओढण्याचा प्रयत्न केला. पण प्रमोद बघला नाही. त्याने त्यांचे प्रस्ताव साफ नाकारले होते. हे ऐकल्यावर रंगनाथला त्याची खात्री करून घ्यायची होती. खरी गोष्ट काय ते जाणून

घेण्याची जबाबदारी त्याने आपला मित्र बापट ह्याच्यावर सोंपवली.

बापटने प्रमोदला भेटून विचारले, "रंगनाथ तुला दसह्या हजार रुपये पगार देतो. मी तुला दोन हजार देईन. मी एक नवीन कापडाचे कुकान पध्दणार आहे. तू त्यांत काम करायला येशील का?"

प्रमोदने "नाही" अशाअर्धी मान हलवीत सांगितले, "अहो, मला तीन हजार रुपये पगार घायलादेखील कांही लोक तयार आहेत. पण मी त्यांना नकार दिताय."

बापटने प्रमोदची कीर्त करीत म्हटले, "आपल्या उत्पचापेक्षा कधी जास्ती दानधर्म करू नये. मी तुला चार हजार रुपये देईन. तू जर रंगनाथकडेच कायम राहिलास तर आयुष्यांत तुम्ही उत्तलि होणार नाही. आहे तिथेच कायमचा राहाशील."

हे ऐकून प्रमोदने हंस्तच उत्तर दिले, "हे बघा साहेब, जो दूरदृष्टी ठेवतो, त्याच्यासाठी पगारापेक्षा त्याचा मातक महत्वाचा असतो. माझ्या नावकांचा व्यापार कमी व्हावा, त्यांचे नांव बघू व्हावे, म्हणून हे लोक मला आमिष दाखवतात. त्यांचा हेतू जेव्हा साध्य होईल तेव्हा ते मला बाहेरचा रस्ता दाखवतील. रंगनाथराव माझी अडचण असेल तेव्हा मला लागेल ती मदत करतील याची मला खात्री आहे."

बापटने हा संवाद रंगनाथला सांगितला. रंगनाथ फारच खूष झाला. दुसऱ्याच दिवशी प्रमोदच्या घाकट्या बहिणीचे अचानक लग्न ठरले. लग्नाचा मुहूर्त दोन महिन्यांनंतरचा होता, पण प्राथमिक चांदोबा

खर्चासाठी हजार रुपयांची ताबडतोब जसरी होती. प्रमोदबाबल एवढी रक्कम शिडक नव्हती, म्हणून त्याने रंगनाथकडे याचना केली.

रंगनाथच्या मनांत आले की प्रमोदची पुन्हां एकवार परीक्षा घ्याची. त्याने जरा निग्रशेचा सूत्र लावीत म्हटले, "महिनाभर कुणालाही कर्ज घायचे नाही असं मी निश्चय केला आहे." आणि त्याने प्रमोदला दोन हजार रुपये हातांत देत म्हटले, "मी हे पैसे कांही खास कामासाठी वाजूला लपवून ठेवले होते. ते जा गुप्त काम आहे. दोन महिनेपर्यंत ही रक्कम तू तुझ्यापाशी सुरक्षित ठेव. त्यांतला एक पैसादेखील खर्च करायची चूक तू करू नकोस!"

प्रमोद गप्प बसला आणि ती रक्कम घेऊन तो घराच्या बाहेला लागला; तेव्हा बापट पुन्हा त्याला रस्त्यांत भेटला आणि म्हणाला, "मी ऐकलं कीं तुला पैशांची जरा निग्रह आहे. आणि रंगनाथ कांही

तुला मंदत करायला तयार नाही. अजून नीट विचार कर आणि माझ्याकडची नोकरी घे."

प्रमोदने बापटला नखशिखान्त न्याहाळत उत्तर दिले, "मी वेळेवेळी माझा विचार बदलत नाही. एकदा जे ठरवतो, तेच करतो. माझ्या दृष्टीने रंगनाथराव फक्त चांगले मालक आहेत."

रंगनाथचे कोलणे ऐकून शिवने म्हटलं, "जर प्रमोद व्यापारांत इतका हुशार असला तर त्याची परीक्षा घेण्यामागचा तुमचा व बापटचा हेतू त्याला समजवा नसेल का? मला तर वाटतं तुम्ही त्याला चांगली बहिरी दिली असेल. तुमच्या चांगुलपणाचा तो व्यवस्थित फायदा घेणारा असेल बघा."

रंगनाथ हसतच त्याला म्हणाला, "अरे, प्रमोदची गोष्ट सोडून दे. तू त्याच्या जागी ने माणूस सुचवतो आहेस, त्याची परीक्षा तू करी घेतलीस!"

फेब्रुवारी २००६

शिवने झटक्यांत उत्तर दिले, "बेगळ्या परीक्षेची कांही जरूरतच नाही. माझी बायको सगळ्यांच्या घरी जाऊन माहिती काढत असते. मांनच्या चौकशा करीत नसण्याची तिला संवपच आते. तुम्ही कोणाच्याही घरी जाऊन पाहा. प्रत्येक वी आपल्या नवऱ्याबद्दल कांहीतरी कुरकुर करत असते. केवळ ती बायको आहे व त्याला सांभाळून घेते, म्हणूनच त्यांचा संसार सुरळीत चाललाय असं सांगत असते. पण हरीची पत्नी ही एकच स्त्री अशी आहे, की जी आपल्या नवऱ्याची बरोमाप स्तुति करत असते. ही हा चांगला माणूस आहे, याचा यापेक्षा दुसरा जास्त छात्रीलायक पुरावा नकोच पाहायला!"

रंगनाथला आपल्या मैत्रण्याचे हे विश्लेषण कांही पटले नाही. तेव्हा रंगनाथच्या पत्नीने भावाची बाजू घेऊन म्हटले, "माझ्या भावाच्या सांगण्यावर तुमचा विश्वास नसेल तर तुम्ही त्याचीही जास्त मोठी परीक्षा घ्या."

रंगनाथने याविषयी प्रमोदचा मूढा विचारला. त्याने थोडा वेळ विचार करून सांगितले, "जेव्हा हरी बरांत नसेल तेव्हा आपण त्यांच्या घरी जाऊ या. हरीच्याबाबतीत त्याच्याच बायकोकडून आपल्याला हवी असलेली माहिती काढून घेऊ."

ते दोघे हरीच्या घरी गेले. प्रमोदने हरीच्या बायकोला सांगितलं, "मी रंगनाथरावांच्या कापडदुकानांत खूप वर्षे काम करतो आहे. मला आता माझ्या भावाकडे त्याच्या मदतीसाठी जाणे भाग पडले आहे. म्हणून मला ही नोकरी सोबली लागते आहे. रंगनाथरावांची इच्छा आहे की माझ्या

जागी त्यांचा जवळचा नातेवाईक चंद्र याची नेमणूक करावी. तुम्हाला चंद्रची जी कांही माहिती असेल ती आम्हाला ऐक्याची आहे, म्हणून आम्ही तुमच्याकडे आलो आहोत."

गजलक्ष्मीने खाकरून गला सफ करीत म्हटले, "अहो, त्या चंद्रबद्दल मी काय हों तुम्हाला सांगणार? तो अगदी पक्का दारुडा, लांचखाक आणि खोटारडा आहे. हल्ली तर तो माझ्या नवऱ्याशी बोलतदेखील नाही." ती वेधदळ सांगत होती.

"वर झालं तुम्ही सांगितलं तें ही माहिती आमच्या चांगली उपयोगी पडेल." प्रमोदने म्हटलं आणि ते दोघेजण तिथून निघून गेले.

रस्त्यांत प्रमोद रंगनाथला म्हणाला, "मला वाटतं की गजलक्ष्मीचा नवराच दारुडा व लांचखोर असावा. चंद्र कसा आहे ते आपल्याला चांगलं माहीत आहे. त्यामुळे गजलक्ष्मीच्या बोलण्यांत मूर्खीच खरेपणा नाही हे स्वच्छ आहे."

"पण हरीला ही बाईट व्यसने असतील असं तू कसं म्हणू शकतोस?"

"मालक, आपल्याला माहीतच असेल की

जेव्हा पंडुराजाने आपल्या पुत्राला, धर्मराजाला विचारलं की त्याच्या माहितीतल्या लोकांपैकी चांगले कोण आहेत आणि बाईट कोण आहेत? तेव्हा धर्मराजाने लगेच उत्तर दिलं की सांगळेच चांगले आहेत, कुणीही बाईट नाहीत. जेव्हा हाच प्रश्न दुर्योगनाला विचारला गेला, तेव्हा त्याने उत्तर दिलं, की त्याला कुणामधेही चांगलुपणा आडळला नाही." प्रमोदने सांगितलं.

रंगनाथने चटकन प्रमोदचा हात हातांत घेऊन म्हटले, "तुझ्याभावतीत मला फक्त शंका आहे. तू इतका हुशार आहेस, तर स्वतःचा स्वतंत्र व्यापार कां कुं करीत नाहीस? माझ्याकडे कां नोकरी करतो आहेस?"

प्रमोदने हसून म्हटले, "जमीन सगळीकडे सारखीच असते. पण कांही झाडांना फळं लागतात तर फुलझाडांना फळ फुलेच येतात. कुणाची हुशारी व्यापारघड्यात कामाला येते, तर माझी हुशारी चांगला धनी निवडण्यांत कामी आली आहे."

प्रमोदच्या संयमी वृत्तीची रंगनाथने प्रशंसा केली, आणि आठवडाभरांतच चंद्रला आपल्या कापडाच्या दुकानांत कामावर ठेवले.

चांदोवा

11

फेब्रुवारी २००६

10

चांदोवा

दिसत होता कीं जणूं कांही तो मोठे काम करावला निघाला होता, आणि तरीही तो केशवचे रक्षण करणार होता, केशवचा हितकर्ता होता आणि केशववर कोणतेही संकट येऊं देणार नव्हता.

"तू म्हणाला होतस कीं आता आपण मित्र आहोत, पण जे संकट माझ्यावर येईल, त्यापसून मला कसं वाचवायचं आहे त्याचा निचार तू केला आहेस कीं नाही ते मला माहीत नाही," केशवने म्हटलं.

जयमलने थर डोंगराच्या शिखराकडे बघितलं. तिथे एका दगडावर रेतून ब्राम्हदंडी उभा होता व झांच्याकडेच बघत होता. लागलीच जयमलने केशवला सावध करीत म्हटलं, "इतक्या मोठ्याने बोवूं नकोस. त्याचे कान भारी तिखट आहेत. तुला संरक्षण देणे हे माझ्यासाठी फारच आवश्यक आहे. भयंकर घाटीमध्ये जायला कोण योग्य आहे, हे ब्राम्हदंडीकडून मला आजच समजतय. तुझ्या झांचावरची सापाची खूप पाहून तो किती खूप झाला ते तू बघितलं आहेसच. मला वाटतं भयंकर घाटीत प्रवेश मिळवण्यासाठी या खुणेचा कांहीतरी गहरा संबंध आहे. आणि हे रहस्य फक्त त्यालाच

माहिती असत. देखून तुझ्या काळजीने तो मरत नाही. तिथल्या खपिन्याबद्दलची माहिती तो बदलून घेईल. ही माहिती मिळाली कीं मग आपण ब्राम्हदंडीला दुसऱ्या लोकांत पाठवून देऊं, ह् अगदी घाबरूं नकोस."

"पण आपल्याअगोदर त्यानेच हातचात करून आपल्यालाचा फलोकांत धाडतं तर?" केशवने शंका प्रकट केली.

"तो असं कांहीही करणार नाही. आता तें धन व कीर्तीच्यामगे लागलेला आहे. त्यामुळे त्याचे सविक्रिक ज्ञान सध्यां सुप्त झालेले आहे, नाहीतर आपल्याला दोषांना असे एकत्र मिळवून-मिसळून हिंदायला त्याने पायानगी करी दिली असती?" जयमल म्हणाला.

डोंगरावरून ब्राम्हदंडी यांच्याकडे बघत होता. तो हसत सहजपणे म्हणाला, "शिष्य जयमल, येतायेता धोउबा वेलाच्या समिधा वीरे येऊन ये. काळभैरव भुकेने ध्याकुळ झालेला आहे. उषासफांच्या या अंतराव्यदेकाला हजार रचातून एकदाच मूक जागते."

(अपूर्व)

वेताळ-कथा

नास्तिकाची दैवी प्रार्थना

निरुध्याचा महामेरू विक्रमार्क पुन्हां झाडावरवळ गेला. त्याने झाडावरून शन खाली उतरवले, ते खोऱ्यावर घेतले आणि त्याने रम्यातूनकडे जाणारा मार्ग धरला. तेव्हा शनाच्या आंत तपलेल्या वेताळाने राजाचा विचारलं, 'राजन, या भयंकर ठिकाणी मध्यरात्री तू इतके काळ झेलतो आहेस हे पाहून मला नवत वाटते आहे. तसं पाहिलं तर कांही आस्तिक लोक धनाचा उपयोग दानधर्मासाठी करित असतात. ते नंतर गरीब होतात, पण असेही नास्तिक असतात कीं ते दानधर्माबरोबर कधीही विचार वरीत नाहीत. ते पैसे साठवीत बसतात आणि बघताबघता करोडपती बनतात. ते सर्व तऱ्हेची सुखे उपभोगतात. मी तुला असलेच

दोघे आस्तिक आणि नास्तिक पितापुत्र होते त्यांचीच गोष्ट सांगतो. थकावट दूर करण्यासाठी तू त्यांची गोष्ट लक्षपूर्वक ऐक." आणि वेताळाने पुढील कथा सांगितली.

भायपुत्राचे राहाणाऱ्या धनपालाचा वाड-गडिलांकडून भरपूर संपत्ती मिळाली. त्याचबरोबर त्याचे मन दयाळू, देवभक्तीत रमणारे असे होते. कुणीही गरजू मनुष्य त्याच्याकडून रिकाम्या हाताने कधीही परत जात नसे. त्याची पत्नी सुरुचि हिचीही परमेश्वरावर श्रद्धा होती, पण देवाच्या नावाने वेसुमार पैसे उधळण्याची आपल्या नवऱ्याची संवय मात्र तिला आवडत नव्हती. ती नेहमी त्याला सांगत असे की बाडगडिलांनी दिलेली संपत्ती जपून ती मुलांकडे सोंपवणे हे आपले कर्तव्य आहे. पण धनपालने

फेब्रुवारी २००६

कधी तिच्या सांगण्याकडे लक्ष दिले नाही.

त्याला श्रीपाल, गोपाल व गुणपाल असे तिचे मुलगे होते. धाकटे दोघे वडिलांच्या आज्ञेत होते. पण थोरला मुलगा मात्र आईच्या शब्दाला जास्त मान देत होता. संपत्तीची जपणूक करण्यासाठी तो सहानुभूतीपासून देवधर्माविरुद्ध होता. त्याखेरीज तो फारच कंजूस होता.

एके दिवशी धनपाल पत्नीला म्हणाला, "अग, पैसा कांही शाश्वत नसतो, तो संतोष देत नाही. मनुष्याचा संतोष मिळतो ते तुमी असली की! ज्यांच्या मनांत देवभक्ती व दयाळू वृत्ती नसते, त्यांना कधीही संतोष मिळत नाही."

सुरुचिने त्याचे बोलणे खोदून काढीत म्हटले, "जेव्हा जवळ पैसा असतो, तेव्हा त्याचे मोत आपल्याला कधी समजत नाही. पण जेव्हा जवळ पैसा शिल्लक नसतो, तेव्हा नुसता चांगुलपणा उपयोगी येत नाही, साधी कांजीसुद्धा कुणी देत नाही."

मुले वयांत येईपर्यंत धनपालजवळचे सारे धन खर्च झाले, फक्त वीस एकर जमीन तेंपकी शिल्लक राहिली. त्याच्या घरखर्चासाठी शेतातून मिळणारे उत्पन्न कांही पुरेसे नव्हते, म्हणून त्याने शेताचा एकतुकडा विक्रीसाठी इच्छा व्यक्तून दाखवली. तेव्हा सुरुचिने पतीला म्हटले, "आता मुले तरुण झाली आहेत, आपल्या संपत्तीचे चार चाटे करा, त्यांचा वांट्या त्यांना देऊन टाका, आणि आपला जो हिस्सा आहे, त्याचं तुम्हाला जे हवं ते करा." तिने कडवटपणे म्हटलं.

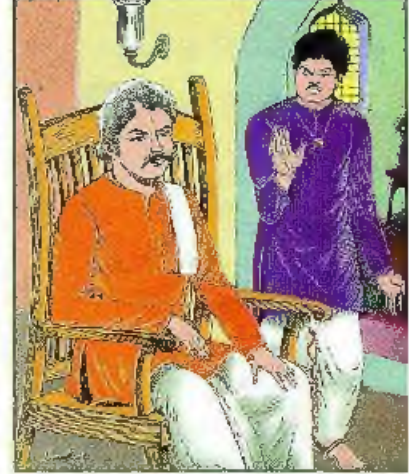
धनपालने तिच्या सांगण्यानुसार केले, त्याने

चांदोबा

चार भागांत जमिनीच्या वांटण्या केल्या व मुलांना सांगितले, "आपल्यापैकी प्रत्येकजण पांच एकर जमिनीचा मालक आहे. खर्चाच्याबाबतीत ज्यांना माझी पद्धत मान्य आहे त्यांनी माझ्याबरोबर राहावं. ज्यांना माझी पद्धत मान्य नसेल, त्यांनी वेगळे राहावे."

दुसऱ्या व तिसऱ्या मुलाने पित्याबरोबर राहायचा निर्णय घेतला. पण थोरला मुलगा श्रीपाल वेगळा झाला. त्याला शेतीवर विश्वास नव्हता, म्हणून त्याने गांवतच एक लहान व्यापार सुरू केला. दोन वर्षांतच तो लक्षाधीश बनला. कांही मित्रांनी त्याच्याकडे पैशाची मदत मागितली, पण श्रीपालने त्यांना कांहीही मदत द्यायचे नाकारले. म्हणून ते त्याला कृपण, कंजूस, म्हणू लागले.

थोड्याच दिवसांत धनपालची जी थोडी जमीन होती, ती त्याने विकली. खायलादेखील पैसे शिल्लक राहिले नाहीत, तेव्हा त्याने दुसऱ्याकडे मदत मागितली. पण कुणीही मदत केली नाही. त्यापैकी धर्मपालच्या उभांत आले की आपल्या कुवतीबाहेर दान देणे चांगले नाही. जेव्हा कुठलाही मार्ग उरला नाही, तेव्हा तो सहपरिवार धोरल्या मुलाकडे जाऊन म्हणाला, "तुझ्यांत जी दूरदृष्टी होती, ती माझ्यांत कधीही नव्हती, मला थोडे पैसे कर्जात दे, तुझे भाऊ व मी मिळून कांहीतरी व्यापार सुरू करू आणि आमचे पोट भरत लौकटच तुझी रक्कम परत देऊ." त्यावर श्रीपाल पित्याला म्हणाला, "आता तुमच्या हातांत पैसा शिल्लक राहिली नाही, म्हणून तुम्ही चांदोबा

असें योजता आहोत, पैसे हातांत पडले की तुमची दानधर्माची संवय उफाळून येईल. म्हणून तुम्ही सगळेजण माझ्याकडे राहा. तुम्हाला कोणत्याही गोष्टींची कमतरता भासणार नाही. पण माझी एक अट आहे. जोपर्यंत तुम्ही इथे राहाल, तोपर्यंत तुमच्यापैकी कुणीही देवाची पूजा किंवा दानधर्म करायचा नाही."

मुलाची ही सूचना ऐकून धनराज चिडून म्हणाला, "जोपर्यंत मी जिवंत आहे, तोपर्यंत भक्ती, पूजा केल्याशिवाय, मी राहू शकणार नाही." आणि तो इतकंसह तिथून जरा रणावूलच बाहेर पडला.

श्रीपाल जरी नास्तिक होता तरी त्याने वडिलांचा आदर केला, कुटुंबाचे नीट आहारातिथ्य केले, याबद्दल धनपालला मनातून समाधान वाटले

21

फेब्रुवारी २००६

लेते. पण रोख रक्कम देऊन त्यांना मदत देण्याचे नाकारले, हेही दुःख धनपालला येऊन होते. हा अपमानास्पद धक्का त्याला सहन झाला नाही, आणि तो आजारी पडला. नीट औषधोपचार करणे शक्य आले नाही, म्हणून धनपालची प्रकृति दिवसेंदिवस खालावत चालली.

अशा परिस्थितीत अंगद नांवाचा एक रामभक्त त्या गांवात आला. तो रामाचे गुणवर्णन सतत करू लागला, नि गांवकऱ्यांच्या मनांत विश्वास निर्माण झाला. तो ज्या घरी जाईल, तिथे सर्व चांगलेच होत राहते, अशी त्यांची श्रद्धा बसली.

गोपाल व गुणपालला जेव्हा हे रामभक्त, तेव्हा त्यांनी अंगदला आपल्या घरी बोलावले. तिथे खाटेवर पडलेल्या धनपालला पाहून अंगद म्हणाला, "तू रामाला दुखवले आहेस, म्हणून आज तुझी ही दुर्दशा झालेली आहे."

फेब्रुवारी २००६

धनपालने दीनयाण्या नजरेने नुसते त्याच्याकडे पाहिले, व म्हटले, "माझा थोरला मुलगा नास्तिक आहे. त्याच्या चुकीची जबाबदारी पिता म्हणून माझीच आहे. या चुकीचे परिमार्जन मी करे करू ते तुम्हीच सांगा."

गुणपालच्या खांब्यावर प्रेमाने धोपटत अंगदने म्हटलं, "तुझ्या थोरल्या मुलाने देवभक्ती जरी कधी केली नसवी, तरी त्याने देवाला कधी दूषण दिले नाही. तो कंजूस आहे हे खरं, पण त्यामुळे त्याने कधीही कुपाची दान केले नाही. म्हणून तुमची सर्वांची पुण्याई त्याच्या पदरी जमा झालेली आहे."

सुरुचि अंगदला म्हणाली, "आपण जसे सांगाल, तसे भविष्यात आम्ही पालन करू. पण अगोदर माझ्या पतिराजांची प्रकृति कशी सुधारेल त्याच्यासाठी उपाय सांगावा."

"तुझ्या पतिराजांना बरे होण्यासाठी हीरक-भस्म सेवन करावे लागेल. पण ते तयार करण्यासाठी एक लाख रुपयांचे हिंडाणाघला लागतील," अंगदने सांगितलं.

त्याचे शब्द ऐकून सुरुचि, गोपाल, गुणपाल स्तब्ध झाले. आहे त्या परिस्थितीत एक लाख रुपये कुठून आणायचे? त्यांचे मन ओळखून अंगदने सुचवलं, "पैसे जमा करणे शक्य नसेल तर दुसरा एक उपायदेखील आहे. तुमच्यापैकी कुणीही एकजण धनपालच्या प्रकृतिला आराम मिळाल्या म्हणून एक संपूर्ण रात्रभर रामाच्या मंदिरात मनःपूर्वक प्रार्थना करावची. त्यांची प्रकृति नाही सुधारेल, प्रार्थना करणारे धरतले

असोत किंवा गांवकऱ्यांपैकी कुणीही असला तरी चालेल. पण रात्रभर जागून मनोमार्गे प्रार्थना मात्र केली पाहिजे."

गोपाल, गुणपाल यांनी त्या रात्री राममंदिरात जाऊन, वेगवेगळ्या ठिकाणी बसून पित्याच्या स्नायूच्यासाठी प्रार्थना केली. दुसऱ्या रात्री सुरुचिने जाऊन रात्रभर प्रार्थना केली. पण त्याचा कांहीही परिणाम दिसला नाही. गांवकऱ्यांपैकी विरत्येक लोकांनीही प्रार्थना केली. पण धनपालच्या प्रकृतिमध्ये काहीमात्र सुधारणा झाली नाही.

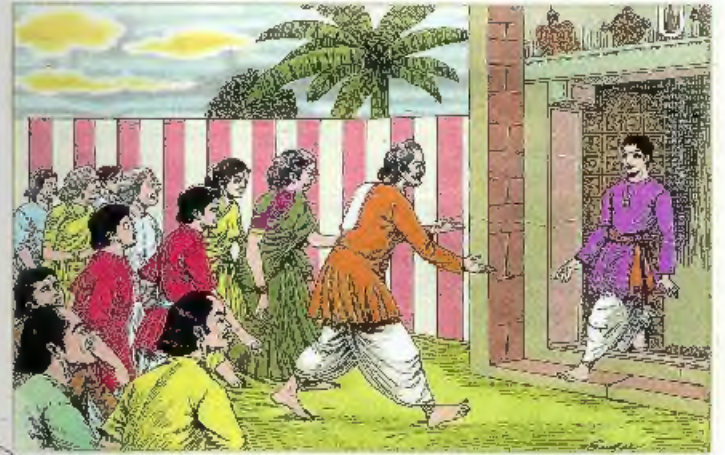
अशा स्थितीत श्रीपाल अंगदला भेटला व म्हणाला, "माझ्या वडिलांबद्दल मला खूप प्रेम व आदर आहे. मी तुम्हाला लाख रुपये देतो. तुम्ही हीरकभस्म तयार करा आणि त्यांना बरे करा."

अंगदने हसून उत्तर दिले, "तू कृपण आहेस.

ही रक्कम जर मनःपूर्वक देणार असलास तरच माझे हीरकभस्म प्रभावी ठरेल. त्यासाठी तुला रात्रभर रामाच्या मंदिरात राहावं लागेल. परमेश्वरा-विषयी संपूर्ण श्रद्धा ठेवून प्रार्थना करावी लागेल, तरच तुझे वडील ठीक होण्याची शक्यता आहे."

श्रीपालने या प्रस्तावाला होकार दिला, पण गांवकऱ्यांनी त्याला मंदिरात येण्यासाठी मज्जाव केला. त्यांनी एका नास्तिकाला मंदिरात येऊ दिले नाही. रात्र झाली, तेव्हा त्यांनी मंदिराचे दस्त्राजेही बंद केले.

श्रीपाल मंदिरासमोर उभा राहून प्रार्थना करायला लागला. तो देवाला म्हणाला, "हे राम, असं म्हणतात की पित्याची आज्ञा पालन करण्यासाठी तू वनांत निघून गेलास. जर हे सत्य असेल तर माझ्या पित्याच्या प्रकृतिला आराम मिळावा

चांदोबा

23

फेब्रुवारी २००६

म्हणून मला तुझ्या मंदिरात प्रवेश मिळायला हवा आहे.”

तुसऱ्याच शर्णी मंदिराचे दरवाजे आपोआप उघडले. श्रीपाल मंदिरात गेला आणि श्रीरामाच्या मूर्तीसमोर उभा राहून तो प्रार्थना करू लागला.

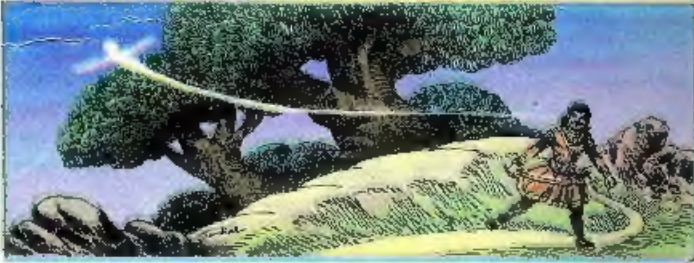
सकाळ झाली तेव्हा धनपालला खूपच हुशारी वाटायला लागली व तापही उतरला. साहजिकच, सगळ्यांना आनंद वाटला. श्रीपाल भेटल्यावर धनपालने प्रेमाने त्याला मिठी मारली.

वेताळाने ही गोष्ट सांगून विक्रमाकार्त्ता विचारलं, “राजन, परमभक्त धनपालने आपली सारी संपत्ती धाडवली, आणि नास्तिक असणारा श्रीपाल खखपती झाला. हे विचित्र वाटत नाही का? धनपालची पत्नी व तिच्या दोघा मुलांनीही मंदिरात जाऊन प्रार्थना केली होती. पण त्याचा उपयोग झाला नाही, पण एका नास्तिकाने केलेली प्रार्थना सफल झाली. हे तुला विचित्र, अत्याभाषिक वाटत नाही का? माझ्या या शंकांची उत्तरे माहीत असूनदेखील जर तू गप्प राहिलास तर तुझ्या भक्तकाचे मुकडेमुकडे होतील.”

वेताळाची शंका दूर करण्यासाठी विक्रमाकार्त्ता

उत्तर दिले, “देवभक्ती आणि आर्थिक परिस्थितीचा कांहीही संबंध नसतो. पूर्वजन्मीचे कर्म हे त्याचे कारण असते. धनपालची पत्नी आणि त्याचे दोघे मुलगे यांचे जे हाल होत होते, त्यामुळे त्यांचा देवावरचा विश्वास उडाला. त्याचमुळे, त्यांनी केलेली प्रार्थना निष्फळ ठरली. संकटाच्या काळात गांवकऱ्यांनी त्यांना मदत केलेली नव्हती. त्याकारणाने त्यांची प्रार्थनाही निष्फळ ठरली. आता राहिली श्रीपालची गोष्ट! पित्याचा खर्चिक स्वभाव पाहून त्याची समजून अशी झाली होती की देवभक्ती म्हणजे खर्चाचीच वाट! असा तो नास्तिक बनला. पण त्याचे आपल्या पित्यावर फार प्रेम होते, आदरभाव होता, म्हणूनच तो हीरकभस्म तयार करण्यासाठी अंगदला एक लाख रुपये द्यायला तयार झाला. मन शुद्ध असले की आणि सत्कार्य करण्यासाठी माणूस जेव्हा पुढे येतो, तेव्हा त्याची प्रार्थना परमेश्वर अवश्य ऐकतो. श्रीपालच्या बाबतीत अगदी हेच घडले.”

राजाचे मीन भंगल्यामुळे वेताळ श्वासासहित अदृश्य झाला आणि पुन्हा झाडावर जाऊन बसला. (“वसुंधरा” यांच्या रचनेवर आधारित)

फेब्रुवारी २००६

पुतळ्याला अभिषेक

फेब्रुवारीच्या दुसऱ्या आठवड्यात कर्नाटकांतल्या हारमन जिल्ह्यांतल्या श्रवणबेलगोळा ह्या चारी विभागांच्या मार्गातून असंख्य लोक येणार आहेत. गोमटेश्वर श्रीबाहुबलीच्या पुतळ्यावर टद्दा महाभक्तकाभिषेक होणार आहे. हा उत्सव दर बारा वर्षातून एकदा साजरा होतो. जैनपंथाचे लोक या उत्सवाला आकर्षून उपस्थित राहातात. सान्ध्य कर्मांतून सुमारे तीस लाख भक्त या क्षेत्रांत हजर राहतील असा अंदाज आहे. श्रीबाहुबलीचा पुतळा ५७ फूट (१७.५ मीटर) उंच असून, एकाच दगडास कोरलेला हा जगांतला सर्वात मोठा पुतळा आहे.

जैनपंथ हा वर्धमान महावीर याने स्थापन केला. महावीर हा शब्दचा व चौविसावा तीर्थंकर होता. पहिला तीर्थंकर, आदिनाथ ऋषभदेव हा राजा होता. त्याला सैन्यास ध्यायची इच्छा झाली, म्हणून त्याने अर्ध राज्य थोरल्या राजपुत्राला, भरतला दिले, व अर्ध राज्य बाहुबली या धाकट्या पुत्राला दिले. भरताने स्वतःचा चक्रवर्ती म्हणवून पेंण्यास सुरुवात केली. त्याला बाहुबलीने विरोध केला. त्यांच्या मंत्र्यांनी समोफाराची बोतणी केली व युद्ध टळले, पण दोन्ही भावांनी आपसांत लढाई करण्याचे मान्य केले. बाहुबली त्या युद्धांत जरी जिंकला, तरी त्यानेही राज्यत्याग केला व तो वनात गेला. तिथे त्याने एक वर्षभर अन्नप्राप्ती न घेता तप केले, आणि लौकरच त्याला मोक्षपद मिळाले.

अनेक वर्षांनंतर, दहाव्या शतकात गंगवंशाच्या राजवटीत दुसऱ्या राचमल राजाचा चामुंडराय हा प्रधान होता. त्याने एका आपल्या आईला पौडनपुरा या गांवी नेले. तिथे पूर्वी बाहुबलीचे राज्य होते. या दोघा मायलेकांच्या स्वप्नांत तिथली कुष्मांडिनीदेवी आली, आणि तिने त्यांना तिथल्या चंद्रगिरी टेकडीवरून दक्षिणेकडच्या चंद्रगिरी टेकडीवर बाण सोडायला सांगितले. दुसऱ्याच दिवशी चामुंडरायने आपला सोनेरी नाण चंद्रगिरीच्या रोखाने सोडला, आणि त्याला त्या टेकडीवर बाहुबलीची आवृत्ति कोरलेली दिसली.

त्याने त्या वेगळ्यातून एक पुतळा कोरायला सुरुवात केली. नंतर ते काम अनेक शिल्पकारांच्या संघाने पूर्ण केले. चामुंडरायने पहिला महाभक्तकाभिषेक १३ मार्च, ९८१ या दिवशी केला. त्याला ‘गोमटा’ म्हणजे देखणा असे म्हणत. म्हणून गोमटाचा ईश्वर असा तो पुतळ्या गोमटेश्वर म्हणून ओळखला जाऊ लागला.

या पुतळ्याला भारतातल्या सर्व नद्या व सरोवरांच्या पाण्याने, तसेच शहाळ्याचे पाणी, उसाचा रस, मध, दूध, हळद, चंदनाचे गंध, फुले व रत्ने, यांनी अभिषेक केला जातो.

चांदोबा

धोरांच्या गोष्टी (२)

पराजयांत विजय

इ.पू. ३२६ हे वर्ष भारताच्या इतिहासांतले एक महत्त्वाचे पान आहे. ग्रीसमधल्या मॅलेडॉनचा धाडसी व महत्त्वाकांक्षी तट्टण अलेक्झांडर, त्याला पराक्रमी अलेक्झांडर म्हणत (इ.पू. ३५६-३२३), त्याने भारतावर स्वारी केली. त्याला भारताच्या सीमेवरूनच परत जावे लागले असते; पण तक्षिलाचा अंभी राजा त्याने अलेक्झांडरचे

स्वाथा लाडक्या पाहुण्यासारखे स्वागत केले. अंभी कांही मोठा बिकदार किंवा आतिथ्यशील नव्हता, पण शेजारच्या पुरुराजाचा पराभव व्हावा अशी त्याची तीव्र इच्छा होती. कारण शैलमध्या कांठावरचे पुरुचे राज्य सुखसमृद्धीने नंदत होते. दुष्ट व अविचारी अंभीने इतर कांही राजांनाही निमंत्रण केले आणि त्यांच्यासह आक्रमण

करणान्या अलेक्झांडरचे स्वागत केले. इतर लहान राज्यांचे ते राजेही अंभीच्या निमंत्रणाला मान देऊन आले, पण शू व स्वाभिमानी पुरु मात्र त्याला अपवाद ठरला.

त्या काळीं राजेमहाराजे हे वढाईमधी हत्तींचा वापर करीत. या महाकाय व शिकवलेल्या हत्तींशी सामना कसा थापचा, हे कांही ग्रीक लोकांना ठाऊक नव्हते, पण अंभीने त्यांना हत्तींच्यापुढे कोणती जखे वापरायची, आपला बचाव कसा करायचा, किंवा त्यांना पळवून कसे लागायचे, या सर्व युद्धांतल्या गुप्त गोष्टी शिकवल्या.

त्यानंतर अलेक्झांडरने शैलमऊडे आपला मोर्चा वळवला व त्याचे सैन्य नदीकांठावर आले. नदी ओलांडण्यासाठी

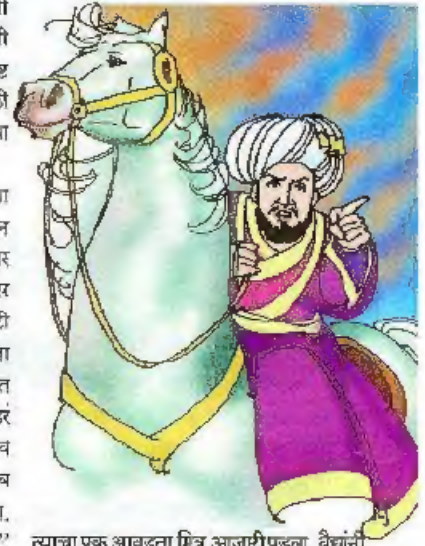
सैनिक नावेतून पुढे गेले कीं पुरुराजाचे सैनिक त्यांच्यावर बाण सोडीत. खळाळत्या प्रवाहांतून सैन्य पुढे जाऊ शकत नव्हते. तरीसुद्धा अलेक्झांडरने दीर्घकाळ थांबल्यानंतर नदी ओलांडण्याचे नाटक केले. त्यांत त्याचे बरेच सैनिक मारले गेले, पण तो एक पवित्रा होता. नदीच्या कांठावरून जरा पुढे कांही अंतरावर पाणी जास्त खोल नव्हते, ती जागा अंभीने पाहिली होती. पुरुराजा समोरून येणाऱ्या नावा नष्ट करण्यांत गुंतला होता, त्याच वेळेला शत्रूची मोठी सेना दुसऱ्या छिन्नाणी नदी पोहूनच ओलांडण्याच्या प्रयत्नांत होती.

उंचनिच व धडाडीचा पुरुराजा आपल्या सेनेच नेतृत्व करीत होता, दिवसभर रणकंदन चालू होते. पण अलेक्झांडरला अंभी व इतर राजांची सेनाही मदत करीत होती. पुरुचे वीर हजारोपेक्षा जास्त सैनिक मारले गेले, आणि शेवटी मावळल्या सूर्यासमोर एकट पुरुराजा त्याला पकडायला येणाऱ्या सैनिकांशी घोड्यावरून लढत देत होता. त्याचे धैर्य व निष्ठा पाहून अलेक्झांडर चकित झाला. त्याने अंभीला पुरुकडे पाठवले व शरण येण्यास सांगितले. अंभी चांचरतच पुरुजवळ गेला. पुरु त्याच्यावर जोराने ओरडला. "अरे विश्वासघातकी भेकडा, चालता हो इथून!" आणि अंभी मागच्यामागे परत फिरला.

पुरु गंभीरीत्या जखमी झाला होता. त्याच्या शरीरावरून व कपाळावर नव खाणांतून रक्ताचे ओघळ वहात होते. तरीही त्याच्या चेहऱ्यावर हतबल झाल्याच्या खुणा नव्हत्या.

चांदोबा

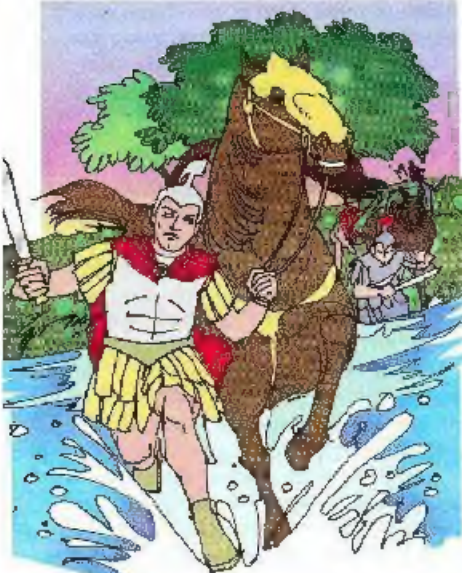
अलेक्झांडरच्या सैनिकांच्यांनी पुरुला घेले व त्याच्या राजाकडे नेले. या दुर्दैवी राजाचा पाहून अलेक्झांडरला हंयू येईल व तो स्वतःच पुरुचा शिरच्छेद करील असा त्यांचा अंदाज होता. कारण अलेक्झांडरने आपल्या शत्रूवर कधीच दयापाया दाखवली नव्हती, तो अत्यंत निर्दय होता. एकदा

त्याचा एक आवडता मित्र आजारीपडला. वैद्यांनी त्याला थंडगार मद्य प्यायचे नाही आणि मांसाहाराक ताव मारायचा नाही असे पथ्य सांगितले. पण त्या रुग्णाने हस सल्ला मानला नाही आणि तो मेल. अलेक्झांडरने सगळ्या वैद्यांनाच ठार मारले! आपल्या मेलेल्या मित्राच्या आत्म्याला

47

फेब्रुवारी २००६

फेब्रुवारी २००६

46

चांदोबा

सोबत मिळायची, म्हणून त्याने त्या खेड्यांतल्या सर्व नागरिकांची हत्पा केली. ही झाली त्याच्या निर्दयपणाची कांही उदाहरणे!

परिघावर स्वारी करून तो देश जिंकतांना त्याने अनेक राजामहाराजांना नमस्ते दिले. पण पुरस्काराचा निर्मय मि बाणेंदार राजा त्याने अचाप पाहिलेला नव्हता. शक्य असतं तर पुर त्याच्याशी एकट्याने लढायला तयार झाला असता. अलेक्झांडर आपल्या या महत्वाच्या बचाकडे कौतुकाने पाहतून राहिला. त्याला माहित होतं की अंधीराजाची किंतुही मदत नसती तर पुराणा

फेब्रुवारी २००६

48

चांदोबा

ही लढाई हरलाच नसता.

“पुराण, आता आपली लढाई संपलेली आहे आणि तू असहाय्य आहेस. मी तुझ्याशी कसं वागावं असं तुला वाटतं?” अलेक्झांडरने विचारलं.

“अलेक्झांडर, तू जर खरोखरीच कर्तव्यदक्ष राज्यकर्ता असतास, तर दुसऱ्या राजाला कसं वागावं हे तुला काळक असायला हवं!” पुराणाने उत्तर दिले.

“खरंच आहे तो! एका राजाला जो सन्मान मिळायला हवा तो तुलाही मिळाला पाहिजे. तुम्ही आणखी कांही इच्छा आहे?” पुराच्या उत्तराने प्रभावित झालेल्या त्या शत्रूसज्जने विचारले.

“कांहीही इच्छा नाही, कारण जर मला राजासारखाच सन्मान मिळणार असेल, तर मला जे हवं ते त्यांत असेलच.” पुराने स्वाभिमानाने उत्तर दिले. अलेक्झांडरला या उत्तराचे अंणूष वाटले. त्याने पुरचे राज्य बळकावले नाही.

पुराने दाखवलेले असमान्य धैर्य, संयम, आणि राजपदाचा मान राखण्याची वृत्ती पाहून अलेक्झांडर भारावून गेला होता. निघडेपणा आणि असे उत्तमोत्तम गुण असणारा माणूस शत्रूच देखील प्रभाव पाडू शकतो.

एकमेकांचा दिलदारपणा पाहून अलेक्झांडर न पुर प्रसन्न झाले. पण अंधी मात्र निराश झाला.

(एम. डी.)

चांदोबा प्रश्नावली - १

या अंकापासून एक आकर्षक प्रश्नावली वाचकांना देण्याचा आम्ही निश्चय केला आहे. या प्रश्नावलीमधले सारे प्रश्न जानेवारी ते डिसेंबर २००५ या दरम्यान प्रकाशित झालेल्या चांदोबाच्या अंकांतल्या गोष्टीवर आधारलेले आहेत. तुम्ही या गोष्टी वाचल्या असतील व लक्षांत असतील, तर तुम्ही या प्रश्नांची उत्तरे लगेच वेळी शकताना, लक्षांत नसतील तर बारा महिन्यांचे अंक समोर ठेवा आणि पहा. तुम्हालाही असे करण्यांत गंमत वाटेल.

त्यासाठी १. उत्तरे लिहा. २. तुमचे नांव व वय (कतः १६ वर्षांखालील वाचकांसाठीच); पिनकोडसहित संपूर्ण पत्ता लिहावा. ३. वर्गणीदार असला तर तो क्रमांक लिहावा. ४. पाकिटावर चांदोबा-प्रश्नावली-१ असे लिहा व आपल्या पत्त्यावर पाठवा. ५. फेब्रुवारी अखेरपर्यंत आपली प्रवेशिका आपल्या मिळाली पाहिजे. ६. एप्रिलच्या अंकात निकाल जाहीर केला जाईल.

१. जागतिक वारसा ठरलेले आपल्या देशांतले कोणते प्रसिद्ध रेल्वे स्टेशन आहे?
२. “बुबडाला अंधार मार आवडतो. आळस आणि अज्ञानाने भरलेले जीवन तू जगतो आहेस. तू अंधार नव्हे, बोर अंधार आहेस. म्हणूनच धुवडामे तुझा आसा घेतला.” हे वाक्य कोणत्या कथेमध्ये आहे?
३. ३५० वर्षांपूर्वी आपल्या देशांतले एक सुप्रसिद्ध स्मारक बांधले गेले. ते कोणते आहे?
४. जूझे, काटो, कुंगफूने युद्धकलेच्या हावभावाला पुष्टि दिली. अशीच एक केरळ प्रांतातली युद्धकला आहे! ती कोणती आहे?
५. ज्या घरांत राहतात, त्याला आपले घर मानणे, ज्या लोकांच्यामध्ये राहतात, त्यांना आपले मानून आत्मीयतेच्या भावनेने त्यांच्यासाठी परिश्रम करणाऱ्यांना नेहमी चांगलेच फळ मिळते - हे सत्य सांगणारी एक सुंदर गोष्ट आहे. त्या गोष्टीचे शीर्षक सांगू शकाल?

चांदोबा

49

बरोबर उत्तर

देणाऱ्यांपैकी एकाला

रु. २५०/- दिले जातील.

“जवळ उत्तरे देणाऱ्यांची संख्या एकापेक्षा जास्त असेल तर बहिष्कासाठी सोडले काढण्यात येईल व यांचे विजेत्यांना सन्मान रक्कम वाटून दिली जाईल.

६. हे चित्र कोणत्या कथेतले आहे?

फेब्रुवारी २००६

याचना

ब्रह्मवत काशी येथे राज्य करीत असताना बोधि-स्त्वानी गांवातल्या विजयगुप्त नांवाच्या एका ब्राह्मण कुटुंबात जन्म घेतला. त्यांचे वडील खूप गरीब होते. ते आपल्या एक एकर जमिनीत शेतीभाती करून कशीवशी उपजीविका चालवीत असत.

विजयगुप्त जेव्हा मोठा झाला, तेव्हा त्याने आपल्या आईवडिलांना सुखी ठेवण्याचे ठरविले. त्याने कोणत्याही परिस्थितीत शिक्षण संपादन करून राजदरबारात नोकरी मिळवायचा निश्चय केला. त्या परिस्थितीतसुद्धा तो आपल्या वडिलांना शेतात मदत करी. परंतु एक एकर जमिनीत कितीसे धान्य मिळणार? हा सर्व विचार करून विजयगुप्त आपल्या वडिलांना म्हणाला - "बाबा, मी तक्षशिता येथे जाऊन कांही विद्या संपादन करावी म्हणतो." वडिलांनी त्याला परवानगी दिली.

विजयगुप्त तक्षशिता येथे जाऊन पोहोचला.

तेथे एका गुरूची सेवा-सुश्रूषा करून त्याने विद्या संपादन केली व आपल्या गांवी परत आला. तेव्हा त्याचे वडील दोन बैलांना घेऊन सकाळपासून संध्याकाळपर्यंत शेतात राहत असलेले त्याला दिसले. ते पाहून विजयगुप्तने विचार केला की जाता एक क्षणभरसुद्धा बैल घ्याय न पाऊ देता दुसऱ्या दिवशीच तो काशीला निघाला व तिथे त्याने राजदरबारात नोकरी मिळविली.

त्यानंतर थोड्या दिवसांनी विजयगुप्तच्या वडिलांच्या दोन बैलांपैकी एक बैल मेलाला. कित्येक वर्षे तो बैल त्यांच्या कुटुंबाची सेवा करीत आला होता.

त्यामुळे विजयगुप्तच्या वडिलांना आपला एक हातच तुटला असे वाटले. त्या परिस्थितीत त्यांनी विचार केला की मुलगा राजदरबारात नोकरी करीत आहे. राजाला सांगून तो आपल्याला एक बैल देवतील, ते कारीला गेले व आपल्या मुलाला घेतले.

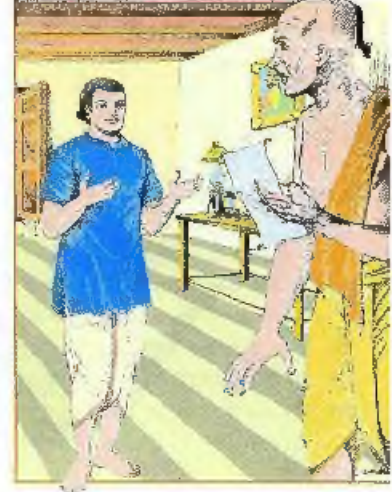
सर्व गोष्टी ऐकून घेऊन विजयगुप्त आपल्या वडिलांना म्हणाला - "बाबा, तुम्ही व आई आता कुठेच राहाला आहात, कशाला त्रास करून घेता? तुम्ही दोघे माझ्यावबळ येऊन रहा व आराम करून आगले दिवस घालवा.

परंतु त्यांच्या वडिलांना ते मान्य झाले नाही. ते हट्ट करून म्हणाले - "मला जन्मभूमी सोडून जाणे पसंत नाही. माझे मरण आपल्या जन्मभूमीतच झाले पाहिजे. तू एक बैल मिळवून देऊ शकतास तर शेतीभाती करून मी माझे आयुष्य मजेत चालवू शकेन. तेथे मला जे स्वास्थ मिळते, ते इथे मिळू शकणार नाही!"

विजयगुप्त कांही दिवसांपूर्वीच राजदरबारात नोकरीला लागला होता. तेव्हा त्याच्याकडे बैल खरेदी करण्याइतके धन नव्हते. त्याचबरोबर राजाकडे सांगणेसुद्धा बरोबर दिसणार नव्हते. कारण राजाला मनातून वाटेत की नुकताच कांही विवसापूर्वीच हा नोकरीला लागला आहे आणि लगेच आपल्यासमोर हात पसरून मागतो आहे."

हा विचार करून विजयगुप्त आपल्या वडिलांना म्हणाला - "बाबा, जर का मी राजाकडे एक बैल मागितला तर ते "तुला बैल कशाला पाहिजे?" असे विचारातील आणि दुसरे मी राजदरबारात नोकरी करणारा, राजाकडे मागणे चांगले दिसणार नाही. तेव्हा आपणच जाऊन त्यांना विनंती करा की आपल्याला एक बैल त्यांनी द्यावा. माझी खात्री आहे की ते आपल्याला एक बैल देतील."

परंतु विजयगुप्तच्या वडिलांना ती गोष्ट कांही आवडली नाही. तो आपल्या मुलाला अधिकार-

वाणीने म्हणाला, "मुला, मी एक शेतकरी आहे, नांगर सोडून दुसरे कांही मला माहित नाही. कुठे रजा? आणि कुठला दरबार? आणि कुठे मी? दरबारात माझ्या तोंडून शब्द बाहेर पडणार नाहीत. राजाबरोबर कशा तऱ्हेने बोलवावे, कशा तऱ्हेने वागावे, हे सर्व मला माहित नाही. तेव्हा तूच माझे काम करे तरी करून दे."

"तर मग मी एक उपाय सांगतो. मी एक श्लोक लिहून देतो तो एकदोन दिवसांत पाठ करून राजदरबारात जाऊन आपण तो राजाला ऐकवा. तेव्हा तुमचे काम नक्की होईल! असे सांगून विजयगुप्तने आपल्या वडिलांच्यात धैर्य आणले. त्यानंतर त्याने श्लोक लिहून देऊन तो आपल्या वडिलांच्याकडून पाठ करवून घेतला.

द्वे में गोणा महाराज,
येहि खेत कसामसे,
तेसु ऐको मतोदेव,
दुनिय देहि छतिय ।।

योचा अर्थ असा आहे - "महाराज माझ्या-
जवळ दोन बैल होते त्याच्या मदतीने मी माझी
शेतीची कामे चालवीत होतो. प्रभो, त्यातील एक
बैल मला. तेव्हा महाराज, मला दुसरा बैल द्यावा."
म्हत्ताऱ्या शपाने मोठ्या कष्टाने तो श्लोक
पाठ केला. एके दिवशी विजयगुप्त आपल्या
वडिलांना घेऊन राजदरबारात आला. आपल्या
मुलाचे सांगितल्याप्रमाणे म्हत्ताऱ्याने राजा व
मंत्र्यांना नमस्कार केला व हात जोडून विनयपूर्वक
उभा राहिला.

"तू कोण आहेस? काय पाहिजे आहे?"
राजाने विचारले. म्हत्ताऱ्याने ताचडतीस पाठ
केलेला श्लोक म्हणून दाखविला. परंतु
बाबल्यामुळे त्या श्लोकात यांदासा फेरबदल
झाला.

द्वे में गोणा महाराज,
येहि खेत कसामसे

फेब्रुवारी २००६

५२

चांदोबा

तेसु एको मतोदेव,
दुनिय गणहू छतिय ।"

हा श्लोक ऐकून सर्व दरबारी त्यांक तसू लागत
विजयगुप्तातने लाजेने आपली मान खाली घातली.
कारण त्याच्या वडिलांनी घाबरून जाऊन मला
दुसरा बैल देववा, असे सांगण्याऐवजी, सांगितले
- "माझ्या दुसऱ्या बैलाला घेऊन टाका."

छावर राजाने हँसून विचारले "तुम्ही
आपल्या बैलाना मला देण्याकरीता का आपल्या
घरातून एवढे दूरवर आलात?"

"महाराज पाहिजे तर आपण त्या बैलाला
घेऊन टाका, कारण काय, तर त्यामुळे एवढा सारा
गोंघळ निर्माण झाला आहे." असे सांगून
म्हत्ताऱ्याने राजाला सर्व गोष्ट ऐकविली. विजय-
गुप्ताच्या चांगुलपणाची स्तुती करीत राजा खूप
झाला. कारण त्याच्या दरबारात जे लोक होते,
ते सर्व लहानसहान गोष्टी घेऊन राजाकडे घेऊन
याचना करणारे होते, परंतु विजयगुप्त असा
नव्हता. त्याच्यावर खूप होऊन राजाने आठ
बैलांच्या जोडवाना खूप सजवून त्या विजय-
गुप्ताच्या वडिलांना दान केल्या.

रामायण

विश्वामित्र ऋषीबरोबर राम आणि लक्ष्मण
अयोध्येहून निघाले. ते सप्त नदीच्या दक्षिणे
कडील काठावर येऊन पोचले.

विश्वामित्र ऋषींनी मोठ्या प्रेमाने रामाच्या
पाठीवर हात मिरवला आणि ते म्हणाले

"बाळां जाऊन श्रावण करून ये. मी तुला
बत्त व अनिबल नावाच्या दोन शक्ति देणार आहे.
या दोन शक्तींचा लाभ झाला तर तुला कधी थकवा
वाटणार नाही. व तू कधी आजारी पडणार नाहीस.
तुझे रूप सदैव असेच राहील. तू या मंत्राचा अप
करीत राहिलास तर कुणीही तुझ्याला अधिक
बुद्धिमान, चतुर किंवा सुंदर होणार नाही. तुला भूक
व तहान याची वाधा होणार नाही. तुझी कीर्ति
जगभर होईल व तुला प्रत्येक कामात यश मिळेल."

विश्वामित्र मुनींची आज्ञा होताच रामाने
हातपाय धुऊन सध्या केली व तो विश्वामित्र
मुनीजवळ येऊन बसला.

त्यांनी त्याला बल व अनिबल या दोन
शक्तींचा विधिवत मंत्र दिला. तीन प्रहर उलटून
गेल्यामुळे त्या दिवशीं सूर्यांनी सप्त नदीतीरावरच
नी रात्र काढण्याचे ठरविले.

पहाटे विश्वामित्र मुनींनी दोघा राजकुमारास
जागे केले. ते स्नान सध्यादि आटोपून विश्वामित्र
ऋषीबरोबर पुढे निघाले व सत्य आणि गंगा या
वाऱ्ही नद्यांच्या संगमस्थानी येऊन पोचले. आले
संगमनात की, त्या जागी शंकराने आश्रम स्थापन
केला होता. तेथे तो तप करीत असे.

याच जागी कामदेवाने शंकराचा तपोभंग

बालकांड-२

केला व शकराने आपला तिसरा हात उघडल्या- बरोबर कामदेव भस्म होऊन गेला तेव्हापासून त्या आश्रमांत शंकराचे शिष्यपुत्र रावू लागले कामदेवाचे अंग म्हणजे शरीर ज्या जागी भस्म झाले, त्या जागेची आठवण म्हणून त्या जागेला अगदश हें नाव पडले

विश्वामित्र ऋषींनी तो जुना इतिहास रामलक्ष्मणांना सांगितला त्यांनी ती रात्र तेथेच बिछाने घेण्याचे ठरविले.

दुसऱ्या दिवशी एका तरीत बसून ते गंगापार गेले गंगापार एक दाट रान होते. तेथे अनुप्यवस्ती नव्हती. निरुत्पन्ना श्वापदे निहतांग दिसत होती व त्यांचे भयकर आवाज ऐकू येत होते झाडी तर इतकी दाट होती की दिवसादेखील रात्रीसारखा काळोख वाटे

फेब्रुवारी २००६

ते वन पाहून रामाला खूपच अश्चर्य वाटले त्याने नवलाने विश्वामित्र मुनींना विचारले - "मुनिवर! या वनाचे पांच काय?"

विश्वामित्र मुनींनी त्या वनाची गोष्ट बोधांचा सविस्तर सांगितली

"त्या प्रांतांत एका काळी मलदमू व कुरुग्रामू नावाचे दोन देश होते. दोन्ही देश धनधान्यपूर्ण व समृद्ध होते. परंतु आता ताटका नावाची एक यक्षिणी व निचा मुलगा मारीच हे या दोन्ही देशांचा नाश करीत आहेत. त्यांच्या भीतीने कोणी या देशाकडे फिकट देखील नाही. ताटका एक साधारण स्त्री नसून तिच्या भ्रंशांत सख्ख हनीचं बळ आहे. म्हणून हे समृद्ध देश आज ओसाड पडलेले आहेत

तें ऐकून रामाने विश्वामित्रांना विचारले "मुनिवर! असे सांगताना की, यक्ष जातीच्या लोकण्या अंगाल बळ फा" कमी असते. मग या ताटकेच्या अंगात इतके बळ कोठून आले व ती इतकी भयकर कशी काय झाली?"

त्यावर विश्वामित्र ऋषींनी ताटकेची गाष्ट रामलक्ष्मणांना सांगितली

"सुकेतू नावाचा एक यक्ष होता. त्याने पुत्र-प्राप्तीसाठी तपश्चर्या केली. ब्रह्मदेव प्रसन्न झाला. त्या सुकेतूने पुत्रप्राप्तीसाठी तपश्चर्या करीत आहे असे समितले. ब्रह्मदेवाने त्याला पुत्रप्राप्तीचा वर दिला नाही. पण एका कन्येचा वर दिला व असेही सांगितले की, जी मुलगी अस्वती तरी तिच्या अंगत सख्ख हनीचे बळ येईल."

54

चादाबा

ब्रह्मदेवाने दिलेल्या वराप्रमाणे सुकेतूला कन्या झाली. हळू हळू ती मोठी झाली. तिचे अप्रतिम रूपलावण्य पाहून अनेक यक्ष कुमारांनी तिला मागणी घेतली

सुकेतूने सुदैव नामक एका नरूप यक्ष कुमाराशी तिचे लग्न लावून दिले. त्यांना मारीच नांवाचा एक मुलगा झाला. तो महोपराक्रमी निघाला. तो झाडी सड्या बरोवरी करू लागला. परंतु त्याला आपल्या पराक्रमाचा गर्व झाला होता

एकदा अमरुती मुनि तपश्चर्या करीत असताना सुदैवने विघ्न आणले. म्हणून रामाने अमरुती मुनींनी त्याचा वध केला. अर्थातच ताटका व मारीच दोघांना अत्यंत राग झाला. व ते अमरुती ऋषींना खाथला धांवले. तेव्हा अमरुती ऋषींनी त्यांना शाप दिला की "दोघे राक्षस व्हा!"

त्याप्रमाणे मारीच राक्षस झाला व त्याची गर्द ताटका पण एक राक्षसीण झाली. तिचे सर्व सौंदर्य छपले. ती युरूप झाली व एक भयकर रूप धारण करून ती नरहत्या करू लागली

ताटका अमरुती मुनींच्या वाटेला जाऊ शकली नाही. परंतु तिने सर्व प्रदेश उध्वस्त करून टाकला. आजपावेनो तिच्या भीतीने या देशात पाऊळ टाकायलादेखील कुणी वजन नाही. यम, तू तिचा वध करून या प्रदेशाचा उद्धार कर. ती स्त्री असली तरी इतकी दुष्ट आहे की तिचा वध करण्याने तुला मुळीच पाप लागणार नाही."

चांगवेजा

त्यावर राम हात जोडून नम्रपण म्हणाला मुनिवर! आपल्या वडिलांची आम्हाला अशी आज्ञा आहे की आपल्या आज्ञेबाहेर आम्ही काही करू नये. आपल्या आज्ञेप्रमाणे मी ताटकेचा वध करावयास तयार आहे "

असे खगून रामाने धनुष्यावर दोरी बद्धवून ती एकदांच ओढली

धनुष्याच्या दोरीचा टणत्कार ऐकून ताटका व रानांतील प्राणी हा आवाज कोठून येत आहे, ते पाहू लागले

आवाजाच्या दिशेने ताटका धावत धावत, भोक्कमिन्न मुनींबरोबर राग लक्ष्मण जिथे उभे होते तिथे आली

तिला पाहून राम लक्ष्मणाला हळू आवाजात म्हणाला - "लक्ष्मणा! पाहिलेस हिचे अक्राल-

55

फेब्रुवारी २००६

विक्राळ रूप! शूचीर देखील हिला पाहून भिऊन पळून जातील, तरी पण तिचा वध करावेस मला वाटत नाही, ती खी आहे. तिचे नाक व कान कापून तिला कुरूप करून सोडून थावे."

रामाचे ते शब्द तिच्या कानावर पडतांच ती रामाने राम लक्ष्मणांना घरण्यासाठी पुढे आली, रामाने तिचे दोन्ही हात छाटून टाकले. लक्ष्मणाने तिचे नाक व कान कापून टाकले, पण ती मायाची राक्षसीण राक्षसी हसूय करीत पुढे येऊं लागली, हात, नाक व कान पुन्हा तिच्या अंगाला जाऊन चिकटले.

तेव्हा विश्वामित्र मुनि म्हणाले - "रामा! ओं ही राक्षसीण! हिच्यावर दया दाखविल्याने काम भागणार नाही, ती जिवंत राहिली तर काय काय

फेब्रुवारी २००६

५६

चांदोबा

उपद्रव करील कोणास ठाऊक? म्हणून संध्या-काळच्या आत तिचा वध कर सकाळी व संध्याकाळी या राक्षसांचे बळ वाढते हे तुला माहीतच असेल."

तें ऐकून रामाने एक शक्ति सोडली. ती तिच्या छातीत लागली व ताटका जमिनीवर थडामथिरी जादळली. त्या हवक्याने सारी पृथ्वी हादरली. थोडा वेळ जमिनीवर तडफडून ती गार झाली.

ताटका मेलेली पाहून विश्वामित्र ऋषींनी आनंदाच्या भरात रामांना शाबासकी दिली आणि ते त्याला म्हणाले,

"रामा! आज तूं ह्या राक्षसीणीचा वध करून सर्व ऋषी व मुनींना खूष केले आहेस. तुझ्या हातूनच राक्षसांचा संहार होईल!"

दुसऱ्या दिवशी सकाळी स्नानसंध्यादि आटोपल्यावर विश्वामित्र ऋषींनी रामाला बोलाविले व पूर्वेकडे तोंड करून उभे रहावयास सांगितले, नंतर त्यांनी मंत्र म्हणून रामाला अनेक अस्त्रे दिली. ती अस्त्रे रामापुढे हात जाडून उभी राहून विनम्रपणे त्याला व म्हणाली - "आम्ही आपले दास आहोत! आज्ञा न्हावी!"

तेव्हा रामाने त्यांना स्पर्श करून स्वतःच्या मनांत रहावयास सांगितले.

नंतर विश्वामित्र ऋषींनी रामाला अस्त्रांचा उपसंहार कसा करावयाचा हे देखील शिकविले आणि त्यानंतर तिचे पुढे गेले.

काही अंतर चालून गेल्यावर एका पर्वताच्या पायथ्याशी एक सुंदर तपोवन विसले. ते पाहून रामाने निघाले.

"ह्या तपोवनांत कोणाचा आश्रम होता? हे फार रम्य असे स्थान आहे."

विश्वामित्र ऋषी त्या आश्रमाची गोष्ट सांगू लागले -

"बली नांवाचा एक पराक्रमी चक्रवर्ती होऊन गेला. त्याने त्रिलोक जिंकून स्वर्गावर स्वारी केली तेव्हा विष्णूने वामनाचे रूप घेऊन अवतार घेतला. बलीने जो यज्ञ चालविला होता तेथे तो गेला व तीन पावले जमीन मागितली. बली चक्रवर्ती, दानी, व उदार होता, त्याने कबूल केल्यावर वामनाने दोन पावलांत अखिल ब्रह्मांड व्यापून टाकले व तिसरे पाऊल देवायला जागा मागितली. ती नव्हती म्हणून बलीराजाने आपले डोके पुढे केले. वामनाने त्यावर आपला पाय ठेवून बलीला पाताळलोक्यांत पाठविले. ती वाप्ति व त्याचे

चांदोबा

५७

फेब्रुवारी २००६

वडील कश्यप याच आश्रमांत रहात असत. म्हणूनच मी देखील आपला आश्रम येथेच स्थापन केला.

राक्षस माझ्या यज्ञांत विघ्न घालीत आहेत. म्हणून आता त्यांचा संहार करणे हे तुझे काम आहे."

त्या आश्रपाचे नांव सिद्धाश्रम होते. रामा-लक्ष्मणाबरोबर विश्वामित्र ऋषींनी आश्रमांत प्रवेश केल्याबरोबर आश्रमांतले ऋषी त्यांच्या दर्शनासाठी जमा झाले. त्यांनी विश्वामित्र ऋषींची पाद-पूजा करून रामलक्ष्मणांचा सर्व प्रकार सत्कार केला.

रामलक्ष्मणांनी कांही वेळ विश्रांति घेतली. नंतर ते विश्वामित्र ऋषींना म्हणाले -

"महामुनि! यज्ञ आरंभ करावा. यज्ञाच्या राक्षणांचा भार आमच्यावर आता आहे!"

दुसऱ्या दिवशी यज्ञ आरंभ झाला. विश्वामित्र ऋषि समाधिस्थ बसले होते. रामलक्ष्मणांनी हात जोडून विचारले-

"मुनिवर! राक्षस केव्हा येतील?"

यज्ञ संध्यापंत बसलेले ऋषी त्यांना उत्तरादाखल म्हणाले -

"विश्वामित्र ऋषी समाधिस्थ आहेत. म्हणून ते आता कांहीही बोलणार नाहीत. आजपासून सहा दिवस लागोपाठ राक्षसांच्या हातून यज्ञाचे रक्षण करावे."

रामलक्ष्मणांनी रात्रंदिवस जागरूक राहून लागोपाठ पांच दिवस यज्ञाचे रक्षण केले. सहावा दिवस उजाडला.

यज्ञ चालू होता. एकाएकी आकाश गडगडले. सुवाहु, मारीच वगैरे राक्षस आपले सैन्य घेऊन येत असलेले रामाला दिसले. रामाने मारीच राक्षसावर एक अख सोडल्याबरोबर तो समुद्रांत जाऊन पडला.

नंतर रामाने आग्नेयाख सोडून सुबाहुला ठार केले व वायव्याख सोडून इतर राक्षसांचा संहार केला.

अशा तऱ्हेने विश्वामित्र ऋषींचा यज्ञ निर्विघ्न-पण पार पडला. त्यांनी रामाच्या सौम्याची स्तुति करून त्याला आशीर्वाद दिला. (पुढे चालू)

अपात्र दान

एका गांवात गंगाराम आणि दुर्गादास हे दोघे धान्याचे व्यापारी होते. कित्येक वर्षांपासून ते दोघेचण समजूतदारपणे धंदा करीत होते. गांवातल्या भावांमध्ये थंडण झाली तर लोक या दोघांचे उदाहरण देत म्हणत, "अरे, तुम्ही लोक गंगाराम आणि दुर्गादास यांना पाहून कांहीतरी घडा कां घेत नाही?"

हे दोघे मित्र दरवर्षी संक्रांतिच्या दिवशी आपला फायदा वांटून घेत असत. त्यावेळी गंगाराम आपल्या हिस्सातून तीरशेपासून रुपये वेगळे काढून ठेवायचा. दुर्गादासने मात्र त्याला कधी विचारले नाही की "बाबा, तू हे पैसे असे पोटळीमध्ये बांधून कां ठेवतोस? याचं कारण काय? मला कां ते सांगत नाहीस?" आणि तो गप्प राहिलेला पाहून गंगारामला देखील आश्चर्य वाटे.

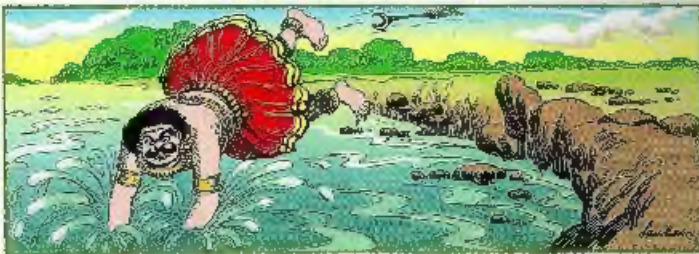
दरवर्षी त्या गांवच्या शिविवर जत्रा भरत असे. त्यावेळी त्या जत्रेत जुगार आणि मद्यपानाला उत

घेत असे. जत्रेच्या मैदानापासून थोडशा दूर अंतरावर एक डोंगर होता. वर एक त्रिहीर होती. तिच्या चारी बाजूला उंच उंच झाडे होती. ती जागा प्रवाशांना विसावा घ्यायला आणि शिंदीरी खाण्यासाठी फारच सोयीस्कर होती. गंगाराम सर्वांची नजर चुकवून त्या विशिरीपारी जायचा, आणि तीनशेपासून रुपयांची ती पोटळी विहिरीजवळ टाकून परत पायचा, ते रुपये कोप येऊन घेऊन जात होते हे मात्र त्याला कधीच कळलं नाही.

पण एका वर्षी त्याच्या मनांत आवं, कीं आपलं हे गुप्त दान कुणाच्या हातांत पडतंय ते तरी पाह्यावं. गंगाराम विहिरीजवळून निघाला आणि परत वळून त्याच जागी आला. कुणीतरी डोक्यावर पंचा पसरून तोंड झांकून, झाडांच्या मागे भराभरा जाताना त्याला दिसला. गंगारामने ठेवलेली रुपयांची पोटळी गायब झाली होती.

त्या पंचाधारी माणसाचा गंगारामने पाठलाग

२२ वर्षांपूर्वी चांदोवात प्रसिद्ध झालेली गोष्ट

फेब्रुवारी २००६

58

चांदोवा

केला. शेवटी त्याला समजले की तो माणूस दुसरा कुणी नाही, तर दुर्गादासच होता.

"अरे मित्रा, मला वाटलं होतं की माझे रूपये कुणा गरीबाच्या हाती लागतील आणि त्याला मदत होईल. पण हे पैसे तर तुझ्याकडे आले!"

दुर्गादासने हंस्व उत्तर दिले, "मित्रा, जेव्हा तू ही रक्कम फेकलीस, तेव्हा ते रुपये कुणाच्याही हातांत जरी पडले तरी त्याच्याशी तुला काय करायचंय?"

"मी हे पैसे स्वतःहून कां टाकतो, हे जर तुला समजलं ना, तर तू असं बोलणार नाहीस!" असं म्हणून गंगारामने आपली कथा सांगितली.

"माझ्या लहानपणीच माझे आईबाबा वारले. मी गरीब होतो. लहानपणी मला अनेक तऱ्हेची कामे करावी लागली, एकदा दुष्काळ पडला, आणि गांवकरी गांव सोडून जायला लागले. त्याच

फेब्रुवारी २००६

वेळी श्वे ही जगा माले तशी जगा होती. तो संक्रांतिचा दिवस होता. मी चार दिवसांचा उपाशी होतो. मागून कुणीही मला कांहीही दिलं नाही. एका मिठाईच्या दुकानांतून लाडू चोरताना मी पकडला गेलो आणि खूप मार खाहो. भुकेने मी कळकळलो होतो आणि हलाशा होऊन मी भरायचे ठरवले. या विहिरीवरच मी उडी मारायला आलो होतो. तिथे कांठावर चढणार तेवढ्यांत माझ्या पायाला कांहीतरी बोकलं. पाहिलं तर लाल खडा बसवलेली एक सोन्याची आंगठी होती ती! मातं, माझ्या मनांत जगायची तीच इच्छा निर्माण झाली. ती आंगठी विकून मी एक दुभती म्हास विकत घेतली. त्यांतून मिळालेल्या पैशांतून एक बैलगाडी खरेदी केली. त्यानंतर तुझ्याशी परिचय ब मैत्री झाली. घान्याच्या व्यापारात आपण दोघेही यशस्वी झालो. म्हणून ज्या दिवशी ही आंगठी मला मिळाली. त्या संक्रांतिच्या दिवशी ह्याच विहिरीजवळ मी गुप्तपणे तीनशेपासष्ट रुपये ठेवून परत जातो."

ही कथा ऐकून दुर्गादास त्याला म्हणाला, "तुला विचार खूप चांगला आले पण तुझे पैसे ज्याच्या हातांत पडतात, त्याची बुद्धि भ्रष्ट होण्याची शक्यतादेखील आहे. पाहिले तर आपण प्रत्यक्षच पाहू या की!" आणि गंगारामबरोबर तो पुन्हा विहिरीजवळ गेला, आणि दोघेही एका झाडावर चढून बसले.

दुर्गादासने एक लहानशी धैली काढून विहिरीजवळ फेकली. थोड्या वेळानंतर तिथे एक भगवी वस्त्र धारण केलेला, पांढऱ्याशुभ्र दाढीचा

चांबोबा

एक साधू येऊन पोचला. त्याने शिंदोरीचे गांठोडे विहिरीच्या कांठावर ठेवले. हाततोड घुवामला म्हणून त्याने तिथली वादली उचलली, आणि त्याला दुर्गादासने फेकलेली धैली विसली.

साधूचे मन विचलित झाले. आपले पठण बंद करून त्याने चारी दिशांना चोरट्या नजरेने पाहिले. कुणीही आसपास दिसत नव्हते. हे पाहून त्याने ती धैली आपल्या झांळीत टाकली, आणि तो स्वतःशीच मोठ्याने बोलायला लागला, "इतक्या वर्षांनंतर या असल्या भिकार जिण्यांतून सुटका झाली म्हणायची. आता मी लग्न करून सुखाने नदिन!" असं म्हणून शिंदोरी खायचे बिसरून तो साधू तिथून निघून गेला.

गंगारामच्या सोंडून शब्द आले, "सर्वसंग-परित्याग करणाऱ्या साधूला ह्या वयांत लग्न करावेसे वाटते आहे!"

दुर्गादासने गंगारामला गप्प बसण्याची खूप केली आणि एक चांदीचा रुपया धैलीतून काढून विहिरीच्या दिशेने फेकला.

थोड्या वेळानंतर दोघे जुगारी एकामेकांला शिब्या देत विहिरीजवळ आले.

"अरे, मी एक दुभती म्हास विकत घ्यावी म्हणून घरांतून पैसे आणले होते. तुझ्या नादाला लागून ते सगळे रुपये हारलो बघ. हातांत कऱ्डीदेखील शिल्लक राहिली नाही. कोणत्या तोंडाने मी आता घरी परत जाऊं? त्याच्यापेक्षा या विहिरीत उडी मारून मी जीवच देतो!"

असं म्हणत त्यांच्यापैकी एकजण विहिरीजवळ आला. दुसरा इसम त्याला थांबवण्याचा खूप प्रयत्न करीत होता. तेवढ्यांत पहिल्या इसमाला तिथे पडलेले चांदीचे नाणे दिसले. पटकन ते उचलून तो म्हणाला, "बांगल्या मुहूर्तावर ह्या रुपया हातांत

चांदीचा

61

फेब्रुवारी २००६

आलाय. कदाचित हा मला माझे हारलेले सारे रुपये परत देईल. कुपास ठाऊक?" आणि तो जुगार-खान्याच्या दिशेने धावत सुरुला.

"त्यांत माझाही अर्धा हिस्सा आहे बरं का!" असं दुसरा इसम ओरडत पहिल्याच्या पाठोपाठ जाऊ लागला. गंगाराम दुर्गादासला म्हणाला, "मित्रा, हेरे काय? जुगारांत हा सगळे रुपये हारला होता, पण एक रुपया हातांत मिळाल्याबरोबर हा पुन्हा तिकडेच कळला की रे!"

दुर्गादास गण होता. थोड्या वेळानंतर तिथे एक लांकूडतोड्या लांकूडाची मोठी पाठीवर घेऊन येताना झा दोघांना दिसला. दुर्गादासने लहानशी रुपयांची धैली काढून लांकूडतोड्या व बिहीर, यांच्यामधोमध फेकली.

लांकूडतोड्या स्वतःशीच घडबडत चालला होता. "आता मीही लांकडेकेव्हा विकणा, आणि खरी पोपू माझी कांजी केव्हा ननवणार?" त्याने बादलीने पाणी ओढले, पोटभर पाणी पिऊन, हातपाय धुऊन तो बाजाराच्या दिशेने गेला.

"अरे, हे काय? रस्त्यांत रुपयांची धैली पडलेली होती, पण त्याचे लक्ष तिकडे गेले नाही,

आणि तो पुढे निघूनही गेला." गंगाराम आश्चर्याने उदगारला.

"पाहिलंस, तुम्हे हे गुप्त दान अपात्र व्यक्तींच्या हाती पडून त्यांचे नुकसान करते आहे. दिनकराचे धन मिळाले, तरी त्याची किंमत समजणारे फार थोडे लोक असतात. उतारवयांतल्या साधूला संसारात शिरायची ओढ लागली, त्या धैलीत दगड आहेत हेही त्याला समजले नाही. त्याचे ध्यान ऐहिक सुखामागे लागले होते. त्याचप्रमाणे तो एक रुपया बघून तो जुगारी व्हावून गेला. खरं तर कष्ट केल्यानंतर माणसाचा स्वभाव सुधारतो. तो अचानक लाभलेल्या धनाची फाशी पर्वा करीत नाही. लांकूडविक्याला आमल्या भ्रमांचे फळ मिळावे एवढीच अपेक्षा होती." दुर्गादासने गंगारामला समजावले.

"म्हणजे आजपर्यंत माझे गुप्तदान मावीला मिळाले की काय?" गंगारामने विचारले.

"भुळीच नाही. ते धन मी सुरक्षित ठेवलेले आहे. त्या पैसांतून आपल्या दोघांच्या दावाने आपण एक शाळा बांधायचीय." दुर्गादासने कल्पना मांडली.

शालिपुरात नव्वत राजांच्या स्वागताची तयारी काली आहे. सत्तापतीने केलेल्या बंडाळीनंतर राजा वेगळा होतो. राजी व त्यांचा एक वर्गाचा बालक गुप्त भाषाने राजवाड्यातून पळून जातो. धाडाला जयानंद मुनींच्या स्वागतीन कल्लव राखी बरग पावते. जयानंद त्याचे गांज आर्य ठेवतात. लोकरच आर्यला राख्यांभितेक होईल अशी आशा व्यक्त केली जाते आहे.

आर्य

आज्ञात राजकुमाराचे रहस्य

यादस्ताच्या प्रसंगात...

चित्र :
राखी भय